

AZ ESETGRAMMATIKUS¹

Születésnap beszélgetés a 80 éves Korponay Bélával, az angol nyelvészet debreceni professzorával pályájáról, tudományos kapcsolatainak alakulásáról

ANDOR JÓZSEF²

Andor:

Kedves Béla Bátyám! Amikor egy kutató a 80. évének betöltéséhez közeledik, ideje van annak, hogy visszatekintsen, felmérje, átgondolja pályafutását. Mi, tanítványaid viszont nagyon jól tudjuk kedves Mentorunkról, hogy olyan kutatóról van szó, aki 80. évének közeledtével is még aktívan kutat, aktív módon alakítja pályáját. Ugy-hogy én, aki interjút készítek Veled, arra szeretnék kérni, hogy a visszatekintésen kívül majd egy kicsit előre is tekintsél, mivel mi arra nagyon büszkék vagyunk – hogy mint tudjuk –, Te még ezután is nagyon sokat fogsz a nyelvtudományért tenni.

Először is azt szeretném megkérdezni Tőled, mondd el, hogy is lettél Te nyelvész. Amikor mi tanítványok voltunk, tudtuk azt, hogy Te annak idején még irodalomból, Edgar Allan Poe-ról készítettél tanulmányt. Azt viszont nem tudjuk, hogy az irodalom mellett volt-e akkor bármilyen áthajlása ennek a nyelvészet irányába. Azt tudjuk viszont, hogy pályád irodalmárként indult. Hogy jutottál el onnan a nyelvészet irányába?

Korponay:

Ez egy hosszú történet. Tulajdonképpen egy átszervezés következtében kerültem az Angol Tanszékre, lektori beosztásba. Egy ideig angol nyelvet tanítottam, majd angol leíró nyelvtant, majd pedig minden mást, ami oktatási feladatként a tanszéken jelentkezett. Még angol történelmet is. Arra a kérdésre, hogy hogyan lettem irodalmárból nyelvész, azt felelhetem, hogy sohasem voltam irodalmár. Abban az időben, amikor a tanszékre kerültem, az Angol Tanszéket Ország László jelentette. Volt ugyan mellette egy tanársegéd, Békés Ágnes, de jelentős szerepet nemigen játszott. Tudományos pályámat az határozta meg, hogy Ország Lászlónak milyen kutatási témái voltak. Nem tudom, helyes volt-e vagy nem, én Poe magyarországi fogadtatását választottam és ezt írtam meg. Ezen a témán tanultam meg a kutatási módszereket. 1963-ban doktoráltam

¹ Másodközlés a szerző engedélyével. Eredeti megjelenés: *When Grammar Minds Language and Literature: Festschrift for Prof. Béla Korponay on the Occasion of His 80th Birthday*. Eds. József Andor, Béla Hollósy, Tibor Laczkó, Péter Pelyvás. Debrecen: Institute of English and American Studies, U of Debrecen. 2008, 482, pp. 17–30.

² ANDOR JÓZSEF
Angol Nyelvészeti Tanszék
Pécsi Tudományegyetem
andor@btk.pte.hu

és ekkor vetődött fel élesen, hogy hogyan tovább. És ekkor indultam el a nyelvészet irányába.

Andor:

1963 óta számos évtized telt el. Még az interjú előtt gondolkoztam azon, hogy vajon a pályádnak mekkora hányadát töltötted el a nyelvészettel. Ezek szerint 40 és 50 év között?

Korponay:

Igen, ez nagyjából megfelel a tényeknek. De a meghatározó nyelvészeti élményem az volt, hogy 1970-ben öt hónapot állami ösztöndíjjal Angliában töltöttem.

Andor:

Akkor már én is debreceni diák voltam. Emlékszem, amikor elmentél. Visszatértedkor rengeteg kis cédulát mutattál be tanítványaidnak, amelyeken az állt, hogy bizonyos szavak előtt és után, mondjuk öt helyel, milyen más szavak állnak. Mi akkor hallottunk John Sinclair nyelvészeti kutatásairól Tőled. Ő volt (sajnos már úgy kell beszélnünk róla, hogy volt) a modernkori nyelvtudomány egyik legkiemelkedőbb alakja, a korpusznyelvészet megalapítója. Ilyen hatalmas figurával találkozhattál Te akkor és tanait azonnal közvetítetted is tanítványaid felé. A kis cédulákon pedig – amint azt már a korpusznyelvészetet művelők széles táborja tudja – a szavak kollokációinak kimutatása, konkordanciák szerepeltek.

Korponay:

Tulajdonképpen Sinclairrel nem is találkoztam, csupán a szellemével. A tanszékén, Birminghamben töltöttem el egy hónapot. Onnan hoztam a cédulákat, amelyeken szerepeltek – mondjuk – öt év kollokációs kutatásainak eredményei. Azt hiszem, talán sikerült is ezt legyömöszölni a hallgatóknak a torkán, akik kedvelték. Legalábbis az értelmesebb része.

Andor:

De hoztál Te mást is. Emlékszem, amikor társaimmal – akiből számosan nyelvészek lettek, így Pelyvás Péterrel, Hollósy Bélával, csoporttársaimmal – bizony izgadtunk az órákon, amikor John Lyons *Bevezetés az elméleti nyelvészetbe [Introduction to Theoretical Linguistics]* című könyvét, klasszikus tankönyvét tanulmányoztuk, fejezetenként kellett felkészülnünk belőle és megvitatnunk. Ez – ha jól tudom – annak idején az egyik legmarkánsabb és világviszonylatban is az egyik legszínvonalasabb nyelvészeti tankönyv volt Angliában és máshol is sok generáció nőtt fel rajta.

Korponay:

Igen. Lyons-szal is találkoztam, de csak véletlenül, egy előadáson Birminghamben, valamikor. Őtőle tanultam meg azt a bizonyos kifejezést, hogy „ex-Hungarian”. Ugyanis ott volt a tanszékén, Edinburghban, egy Kiss nevű nyelvész. Lyons kérdezte, hogy ismerem-e. Hát nem ismertem – mondanom sem kell. Lyons erre azt mondta, hogy ő egy „ex-Hungarian”. De most ez mellébeszélés volt. Lyons könyve egy külön történet. Ugyanis amikor hazajöttem, akkor megrendeltem tíz példányban. Annak

rendje-módja szerint meg is jött mindössze egy példányban. Én ekkor nagyon mérges lettem, és írtam az illetékes szerveknek. Nyilván elkapkodták Pesten. Volt annyi becsület bennük, hogy utána futárpostával – ezt közölték is velem – hozták a többi példányt. Ez, azt hiszem, alapvető volt az oktatás számára.

De az angol ösztöndíjam kapcsán Quirkről is kell mondanunk pár szót. Egy igen színes egyéniség volt. Mikor búcsút mondtam neki öt hónap után, akkor adott nekem egy különlenyomatot, amelyből a mottómat vettem. Az pedig a következő: „Not everything we know is worth teaching, but much that should be taught we still do not know.”³ Most pedig egy Quirkre jellemző jelenetet szeretnék elmondani. Egy óangol előadására készültem, de nem találtam a termet. Ott kóvályogtam a lépcsőházban, Londonban. Ő pedig épp jött s kérdezte, hogy mit keresek én ott. Mondtam, hogy éppen az ő előadására megyek. Azt válaszolta, menjek vele, ő is oda igyekszik. S mikor a kelta elődökről akart beszélni, megkérdezte, hogy ki kelta eredetű. S amikor egy olyan pulykatozás arcú, fiatal kislány bátortalanul feltette a kezét, Quirk a következőt mondta: „Igen, mi ketten”, „surrounded by bloody Saxons”, s akkor hozzám fordult s folytatta: „and Hungarians”⁴. Szóval, eredeti humora volt.

De még mást is hoztam haza ösztöndíjas utamról. Quirk intézetében az előadóink között szerepelt Halliday, Dixon és David Bennett. Halliday (tulajdonképpen a nyelvészetet John Anderson is nála tanulta, ugyanis Edinburgh látta el nyelvészekkel Angliát és a környező helyeket) a *Notes on Transitivity and Theme [Jegyzetek a tranzitivitásról és a témáról]* című cikkében (1967–1968 – három részben jelent meg), ő tulajdonképpen felvázolt egy embrionális esetgrammatikát. És én erre nagymértékben támaszkodtam, és még ma is használom. Ez a mű nagyon sokat segített nekem az elméletem alakításában. Ugyanis neki az volt a véleménye (és gondolom, még most is az), hogy az angol inkább egy ergatív nyelvre hasonlít. Legalábbis jobban leírható az 'ok' és a 'hatás', mint az 'agens' és a 'cél' terminusokkal. Emlékszem, hogy amikor később az USA-beli Center for Applied Linguistics nevű intézetben jártam, ott találkoztam egy vezető tudóssal, ha jól emlékszem, Cage volt a neve, nos, neki említettem Halliday felfogását. Először nevetett, de később megkérdezte, hol is van az a bizonyos cikk, majd azt mondta, valóban, Hallidaynek igaza van. De, persze, ehhez nem kellett ő, ezt magam is meg tudtam állapítani.

A másik nyelvész, aki szintén hatott munkámra, Dixon volt. Ő a Dyirbal nyelv leírásával foglalkozott, mely nyelv lényegesen eltér az angoltól, ausztrál bennszülött nyelv. Ő ezzel fertőzött meg, és én ezzel egy, a hagyományos szemléletet is magában foglaló, de az esetgrammatikához közelítő elméletnek a közelébe kerültem ezen két előadón keresztül. Ha visszatérünk ahhoz a bizonyos ergatív terminushoz, Dixon írt cikket az ergativitásról, ami a '70-es években a *Language* című folyóiratban jelent meg.

³ Magyarul: „Nem minden, amit ismerünk, érdemes arra, hogy tanítsuk is, viszont sok olyan dolgot kellene megtanítanunk, amit még nem ismerünk.”

⁴ „Kegyetlen/Istenverte szászok ... és magyarok által körülvéve.”

Andor:

Sőt, később egy egész könyvet is szentelt az ergativitás, az ergatív nyelvek témájának (1994).

Korponay:

Szintén londoni tartózkodásom alatt sokat tanultam egy fiatal oktatótól, David Bennettől. Ő is előadott nekünk. Hozzákezdett egy témáról beszélni, s akkor valaki mindig belekötött. Az ilyen vitákból többet tanultam, mint magából az előadásból.

Zárjuk le ezzel talán Angliát. Egy másik nyelvész, Fillmore tevékenysége végigkísérte az egész tevékenységemet.

Andor:

Vele hogy kerültél kapcsolatba? Tudom, később kijutottál az ő intézetébe is.

Korponay:

Már nagyon korán, még az angliai utam előtt. Ugyanis még a '60-as években találkoztam vele Papp Ferencen keresztül itt, Debrecenben. Később kétszer jártam nála Berkeleyben. Tőle nagyon sokat tanultam.

Andor:

Igazán tehát az esetgrammatikához a fillmore-i modell ismeretén keresztül (1968), valamint Halliday idevágó munkájának ismeretén keresztül jutottál. Egy másik esetgrammatikus, akinek kutatásai ugyancsak erősen hatottak munkádra, John Anderson volt. Vele, mint említetted, szintén még az angliai tanulmányút során ismerkedtél össze. Arra lennék kíváncsi, hogy ahogy az esetgrammatika irányába fordult érdeklődésed, miközben már megismerted Fillmore *The Case for Case* című klasszikus tanulmányát, a modellek fejlődésének kezdeti szakaszában, az andersoni esetgrammatika, ami egy lokalista szemléletű elméleti modell volt, hogy hatott Rád, milyen többletet jelentett Fillmore-hoz képest. Hogy láttad Anderson helyét? Egy lényegi különbség, tudjuk, már az andersoni 1971-es modell és Fillmore 1968-ban publikált, de nyilván már azelőtt kidolgozott modellje között az volt, hogy Fillmore a maga elméletét a generativista standard iskolával szemben, az ún. generatív szemantikusokhoz mintegy csatlakozva, tehát igazából a generativizmus hatása alatt készítette el, míg az andersoni grammatika az ún. függőségi grammatikának egyik első markáns megfogalmazása volt, mégpedig lokalista, lexikalista szemszögből nézve. Még egyet talán említenék ehhez. Volt még egy nyelvész, aki szintén hatott valamennyire lexikalista nézeteivel az esetgrammatikusoknak egy szemléletileg mélyebb szintről induló, alapvetően szemantikai bázisú felfogására. Ő pedig Geoffrey Gruber volt.

Korponay:

Igen. Gruber – úgy mondanám – többször bejelentkezett. Az ő munkáit is felhasználtam, nagyon könnyedén beilleszthetőek az én rendszerembe. Tulajdonképpen mindenki, aki komolynak számít, alkalmazta, beillesztette nézeteit saját elméleti modelljébe, még ma is széleskörűen idézik őt.

De vissza Andersonhoz. Óriási szerencsém volt, hogy vele is találkoztam. Nem elvont nyelven beszélgettünk, hanem lényegretörően. Tulajdonképpen őt arra hasz-

náltam, hogy amit csináltam, azt megvizsgáltam, hogy hogy néz ki az ő szemléletében. Azt nyilván nem engedhettem meg magamnak, hogy csupán három esettel dolgozzak. De ha ezeket felbontjuk és az ő elméletét hozzáadjuk, az egy tökéletes esetgrammatika. És aki magyarul tud, és magyar nyelvészettel foglalkozik, az nem lepődhet meg azon, hogy a világ tulajdonképpen tükröződik a nyelvben, és hogy a nyelv tulajdonképpen egy kontrollt képez. Tehát én nem tudok elrugaszkodni az elméletbe a valóságtól, ha az ő elméletét használom. Persze azt nem kell szó szerint venni, hogy három eset van csupán. Azonban, ha mélyen belegondolunk, akkor erre minden visszavezethető. Mostanában is ír erről. Itt van az új könyve. Én őt nagyon kedvelem, igen nagyra tartom.

Andor:

Mindez elővezeti azt, amit most szeretnék megkérdezni, mégpedig, hogy hogy irányult figyelmed, érdeklődésed a magyar esetgrammatika leírása felé, azon keresztül pedig a kontrasztivitás irányába. Készítettél egy könyvet a magyar és az angol nyelv esetgrammatikai összevetéséről, ami több kiadásban is megjelent. Címe: *A Hungarian – English Case Grammar* (2001). Milyen többletet jelentett az elmélet kiterjesztése a morfológiailag gazdag nyelvek, így a magyar irányában?

Korponay:

Hát, tulajdonképpen a magyarból puskáztam állandóan. Tehát mindjárt, ha valamilyen esetgrammatikai kategória megjelent a szakirodalomban, azt a magyarban azonosítani lehetett. Tulajdonképpen közvetlen és közvetett úton jutottam el a kontrasztivitáshoz. Ugyanis Jacek Fisiak köré csoportosult egy társaság, akik ilyen kérdésekkel foglalkoztak. Tulajdonképpen ezt pártfogolták bizonyos pénzzel foglalkozó társaságok is. Úgyhogy ők nyugodtan dolgozhattak. Nem volt könnyű bekerülni ebbe a társaságba, pedig ez nagyon fontos volt a további fejlődés szempontjából. 1990 körül szerződésben meghatározott terv szerint három hónapot az USA-ban töltöttem. Sőt, kiegészítésképpen, IREX ösztöndíjjal további négy hónapot. S ekkor egy sor olyan emberrel ismerkedtem meg, akik meghatározók voltak. Fillmore-ral újból találkoztam, azután Bolingerrel, George Lakoff-fal, Langackerrel, Cookkal, és még mondhatnék másokat is. Nyilvánvalóan nagyon sokat köszönhettem Dwight Bolinger – úgy mondhatom – baráti támogatásának. Ennek a kollektív vállalkozásnak a terméke a *Studies in English and Hungarian Contrastive Linguistics*, mely Dezső László és William Nemser gondozásában jelent meg (1980). Stephanides Éva, É. Kiss Katalin, Hell György, Kenesei István, Varga László, Dezső László, Vörös József, Csapó József, András László, Horlai György, Váradi Tamás publikáltak benne. Jómagam a *Middle and Causative Constructions in English and Hungarian* című cikkemmel szerepeltem benne, ami tulajdonképpen a kandidátusi értekezésemnek volt a „lecsapolása”.

Andor:

Amikor az esetgrammatika, a kontrasztivitás kérdésével foglalkoztál, akkor kezdted el egyre inkább említeni Zsilka Jánost, mint aki szintén meggazdagított Téged. Zsilka azért különösen érdekes itt, mert az ő klasszikus művét, ami a magyar esetrendszer kérdéseivel foglalkozott, s a Nyelvtudományi Értekezések sorozatnak egy

korai köteteként jelent meg, Fillmore is idézte már elég korai tanulmányaiban is. Ő tehát szintén ismerte Zsilka Jánost és nagyon pozitívan nyilatkozott róla.

Korponay:

Én is osztom ezt a véleményt. Az MTA Nyelv- és Irodalomtudományi Közleményei 31. kötetében (1979) írtam két könyvről (*A jelentés szerkezete, Jelentésintegráció*) ismertetést. Pozitívan csengett ki az egész. Ez valahogy összehozott bennünket.

Andor:

Tudnád-e azt értelmezni, hogy Zsilka elméleti elgondolásai hogyan kötődtek a Te érdeklődési körödhöz, azaz az esetgrammatikához?

Korponay:

Neki van egy kötete a szintaktikai szerkezetekről. Az esetgrammatikának ő is művelője volt. Főleg Porzignak volt a tisztelője, aki kitűnő elemző volt. Zsilka tulajdonképpen ugyanazt az elemzési módot használta. Én pedig szintén átvettem Zsilkától bizonyos elemzési módszereket, amelyeket ő igen célratörően alkalmazott. Pesten sokszor találkoztunk, mindig szívesen fogadott.

Andor:

Említetted Dwight Bolingert, hogy amikor az USA-ba kerültél, vele baráti viszonyod alakult ki, s hogy markáns hatást gyakorolt Rád. Tudnál erről egy kicsit beszélni? Milyen tekintetben volt a munkádra hatással? Bolinger az az amerikai nyelvész, akire még ma is, a legkülönbébb iskolák prominens képviselői hivatkoznak. Valahogy az az érzésem, mintha őt nagy tanácsadónak tartották volna. Mennyire volt ő koncepciózus? Mennyire maradandó az, amit alkotott?

Korponay:

Kilőtted a poént. Merthogy pont erről akartam beszélni. A kezdetektől erős affinitást éreztem. Fontos volt a *The Atomization of Meaning*, amit a szerkesztett első tankönyvembe is felvettem. Debrecenben ilyet is kellett készíteni. Nem lehetett itt nyelvészkedni anélkül, hogy ne legyen megfelelő anyag a tanulmányokhoz, a diszkusszióhoz. Bolinger cikke a *Readings* első kötetében mindjárt a dolgok kellős közepébe csapott be.

Amikor másodszor találkoztunk, akkor már Palo Altóban volt, mint nyugdíjas. Fillmore intézetében érdeklődtem utána, kérdeztem tőle, hogy meglátogathatom-e. Azt mondta, szeretne kellő intenzitással fogadni. Ugyanis akkor már kemoterápiás kezelés alatt állt. Megkérdeztem egy Malkiel nevű kollégától – s itt jön majd a poén – hogy mennyire súlyos Bolinger betegsége. Azt válaszolta, ne tőle kérdezzem, hanem Lakofftól, aki minden héten meglátogatja. Szóval itt jön az, amit mondtál, hogy mindig a háttérből „súgott”. Berkeleyben egy másik kolléga arra a kérdésemre, hogy mennyire ismeri Bolingert, azt válaszolta, hogy amikor Afrikában volt, akkor is rendszeresen elküldte Bolingernek a cikkeit, s ő lelkesen bírálta azokat. Érdekes volt, érezhetően a háttérből is nagyon színvonalasan dolgozott, „súgott” másoknak. Egyértelműen pozitív figura volt a nyelvészetben. Róla még rosszat nem hallottam. Márpedig ez, nyelvész körökről beszélve, nagy dolog.

Andor:

Hogy viszonyultál, s hogy viszonyulsz ma a generativistákhoz? No, nem éppen Chomskyhoz, hanem inkább azokhoz a követőihez, akik úttörő módon próbálták az esetgrammatikával analóg, ún. tematikus szerepeket azonosítani és beépíteni az elméletbe. Gondolok itt például Ray Jackendoff tevékenységének különösen korai szakaszára (pl. 1972).

Korponay:

Meg kell mondjam, ezekkel a kérdésekkel ilyen formában nem foglalkoztam. Viszont, ha valahol láttam egy tematikus szerepet, azt mindig tanulmányoztam, s ha lehetett, felhasználtam. Úgy vélekedtem róla, hogy abban az irányzatban mutatkozott meg, amelynek az eredményeit használni lehetett. Különben, ha van egy jó modelled, akkor bármilyen pozitív eredményt fel tudsz használni. Ezzel kapcsolatban nem is mondhatok mást, mint azt, hogy fel is használtam.

Andor:

Milyen módon szemléled az egyre nagyobb teret nyerő kognitivisták szemléletű nyelvészeti kutatásokat? Egyik barátod és tisztelőd, Günter Radden, a '70-es évek végén még szintén az esetgrammatikusok táborában publikált – akkor írta az ún. 'area' esetkategóriával foglalkozó cikkét – (1978), ma már azonban a kognitív nyelvészet egyik vezető alakja. Angol nyelvészeti kognitivisták grammatikája mostanában, 2007 júliusában jelent meg az amsterdami John Benjamins kiadónál.

Korponay:

Raddent Fisiak intézetében ismertem meg. Pontosan az általad említett cikkből kezdtem neki idézni, s akkor felderült az arca. Kapcsolatunk onnan datálódik. Ő tulajdonképpen Dirvennel dolgozik együtt. Az ő általa is képviselt modellben létezik egy fogalmi rendszer és annak kategóriáit kutatja. De hát akkor mit lehet még? Mert lényegében olyasmi kategóriákra építve dolgozik, mint 'emberi szerepek', 'ágens' ('agent'), 'experiens' ('experienter'), 'recipiens' ('recipient'), 'birtokos' ('possessor'), 'kedvezményezett' ('beneficiary'), 'comitativus' ('companionship'), azután az 'oksági szerepek', az 'ok' ('cause', 'reason'), 'eszköz' ('instrument', 'means'), majd pedig a 'tárgyi szerepek', mint 'érintett', 'páciens' ('patient'), 'area' ('area') – amit említettél –, 'partitivus' ('partitive'), azután az ún. 'esszív szerepek' (idáig nem megy el mindenki, de ő ezt is kidolgozta), 'azonosítás' ('identification'), 'állapotváltozás' ('change of state'). Azután jönnek a 'térbeli szerepek', az 'eredet' ('source'), 'célok' ('goal', 'target', 'destination'), 'útvonal' ('path'), a 'temporális szerepek', az 'időpont', az 'időtartam', az 'idő-reláció'. Ezeket követik az ún. 'körülmény-szerepek' ('circumstantial roles'), a 'mód' ('manner'), a 'kíséret' ('accompaniment'), a 'mérték' ('measure'), 'eredmény' ('result'), 'szándék' ('purpose'), a 'következmény' ('consequence'), 'modális' ('modal'), az 'összehasonlítás' ('comparison') és a 'engedmény' ('concession') (Radden and Dirven 1989a: 421, 1989b: 552, Dirven 2003: XV, Radden 2007). Hát – miről lehet még itt beszélni? Tehát lényegében itt visszakanyarodtunk a jó értelemben vett hagyományos nyelvészethez. Abszolút pozitív ehhez a hozzáállásom. Itt van az argumentum struktúrával foglalkozó új

munkámnak (*Argument Structure*, 2007) a kézírata. Én is nagyjából ugyanezekkel a kategóriákkal dolgozom. Nem véletlenül találkoztunk.

Andor:

Előző válaszodban már felvetődik az, amit szintén meg szeretnék kérdezni az *esetgrammatikus* Korponay Bélától. Mi a véleményed az ún. mély-esetek potenciális számáról? A különféle esetgrammatikai modellekben a legkülönbélebb számban tételezték a szerzők az ún. argumentum kategóriákat. Ezekből Radden és Dirven kapcsán több mint egy tucatot magad is felsoroltál. Említésre érdemes még Don Nilsen munkássága, aki szintén nagy számban azonosított esetkategóriákat, vagy az ausztrál Platt, az amerikai Stanley Starosta. Ezek a nyelvészek valamennyien jóval több kategóriát azonosítottak, mint Fillmore a klasszikus modelljében, nem is beszélve Andersonról. A probléma tulajdonképpen nem is az, hogy megegyeznek-e a számok, hanem inkább – egyrészt – a kategóriák természete, másrészt pedig meghatározásuk mélysége. Itt érzek én jelentős eltérést. Egyesek jóval mélyebb szintű és cselekvéstopológiaiailag szemlélve alapvetőbb kategóriákhoz kötik ezeket az argumentum vagy tematikus viszonyokat, míg más esetgrammatikusok inkább felszín-közeli, morfológiaiailag megfoghatóbb kategóriákat azonosítottak. Utóbbiak közé tartozik tulajdonképpen Starosta is. De hogy ide vonatkozóan hazai nyelvészt is említsek – ilyen például Budai László. Utóbbi talán nem is igazán esetgrammatikusnak vallja magát, hanem inkább a valencia-elmélet kutatójának.

Korponay:

A készülő *Argument Structure* című könyvemben, ami még embrionális állapotban van, foglalkozom ezekkel a kérdésekkel. Tárgyalom például a 'kedvezményezett' ('beneficiary') kategóriát. Ennek státusát már Halliday is azonosította, 1967-ben. Különféle kutatók attól függően azonosították, hogy lexikális megjelenítője milyen szintaktikai helyzetben szerepelt. S amikor azonosították, akkor pedig azt a kérdést vizsgálták, hogy az ige határozza meg ezt a bővítményt, vagy pedig a bővítmény csupán lazán kapcsolódik-e az igehez. Pl. az ún. dativusi mozgató leírása során sokat vitatkoztak, s még mindig vitatkoznak azon, hogy a mozgató elemek a 'kedvezményezett', vagy pedig az ún. 'recipiens' kategóriáját képviselik-e. Mindez különböző mélységekre utal. Fontos megjegyezni azt, hogy a kollokációs előfordulásoknak nagy itt a jelentőségük, fontos tehát, hogy ezeket mind végigvegyük. Ahány kollokációs előfordulás, típus van, annyiféle a jelentés, amennyi a jelentés, annyi a szerkezet. Idő kérdése csak, hogy mindazokat az igeeket számba vegyük, amelyek adott bővítményeket vesznek magukhoz. Mégis, lényegében megfoghatatlan. Grimshaw, az *Argument Structure* című könyvében azt elemzi például, hogy a „frighten” igenek mi az argumentum szelekciója, képlete. De ha a magyarban vizsgáljuk az igét, „(meg)ijed” és „(meg)ijeszt”, láthatjuk az elkülönülést. A magyar alapján a szerepek az igeképző segítségével azonosíthatóak, annak ellenére, hogy persze pontosan nem tudjuk, hogy mi van a háttérben.

Andor:

Van egy-két egészen konkrét kérdésem is bizonyos esetkategóriákról, argumentum típusokról. Vegyük például az 'ágens'. Ezt a legkülönbébb módon határozták meg és használják. A legkülönbébb szelekciós jegyek alapján. Fillmore grammatikájában, a klasszikus modell keretei között meghatározva [+ élő] jegyű lehetett, de ugyanakkor oppozícióban állt azzal, amit Fillmore már annak idején felhozott, mégpedig az 'erő' ('force') kategóriájával – lásd az ő „The wind opened the door. [A szél kinyitotta az ajtót.]” példáját – ahol [– élő] nómen szerepel alanyi helyzetben. Majd felmerült az is, hogy az 'ágens' kötelező módon a [+ szándékos] jeggyel rendelkezik-e. Felmerült az ún. 'potencia' töltete, hogy magas fokú aktivitás-potenciállal rendelkezik, szemben az 'experienssel', amely nem rendelkezik ilyennel. Látható tehát, hogy az 'ágens' státusát is meglehetősen heterogén módon jellemezték. Úgy tűnik, hogy az ún. szelekciós jegyek mentén határozták meg az argumentum kategóriákat. Ez képezte legalábbis a főcsapást. Nagyon könnyen csak úgy rámondjuk valamire, hogy 'ágens', s nem gondolkunk bele, hogy ott valóban olyasvalami szerepel-e, amit 'ágensnek' tarthatunk. Te hogy gondolkodsz ezekről a kérdésekről?

Korponay:

Igen. Tulajdonképpen ez a probléma ma is fennáll. Ugyanakkor viszont a szemantikai jegyek segítségével történő leírás kezdetnek nagyon is megfelel. Bár meglehetősen mechanikus jellegű. A magam részéről én Schlesinger megoldását tartom célravezetőnek. Ő azt mutatja ki, hogy például a gépek, mechanizmusok több ágensi tulajdonsággal rendelkeznek, mint más élettelen tárgyak. De a mechanizmusok is különböznek egymástól. Minél összetettebb egy mechanizmus, annál közelebb áll a prototipikus 'ágenshez' (1995). Azaz a prototípushoz kell viszonyítani, tudásunk alapján a szemantikai bázisú, így például az ún. szelekciós jegyek segítségével. Szerintem, ez lehet jelenleg megnyugtató megoldás.

Andor:

Valamennyire ehhez hasonlóan éreztem a kérdést az ún. 'páciens' ('patient') – amit annak idején Fillmore még meglehetősen félrevezető módon 'tárgynak' ('object') nevezett, Anderson 'nominativusnak' ('nominative'), a lexikalista felfogású generativisták, így pl. Jackendoff 'témának' ('theme') – kategória esetéhez. Vajon mi a különbség az értelmezések között?

Korponay:

A megoldás hasonló ahhoz, mint amikor azt kérdezik az embertől, hogy hogyan lehet egy madarat a legkönnyebben megfogni. A válasz: egy kis homokot hintesz a farkára. Akkor nem tud elrepülni.

Andor:

Látom, a humorod még mindig a régi. De jöjjön a következő kérdés. Mennyire szintaxis az, amit az esetgrammatikusok létrehoztak? És milyen mértékben szemantiko-szintaxis?

Korponay:

Hát, mindenképpen szemantiko-szintaxis. Én írtam is egy ilyen könyvet (1988). És ebben hiszek, mert, ugye, a szerkezet az potens, a szemantika viszont omnipotens. Tehát az határozza meg az értelmet. S csak ennek alapján lehet differenciálni. Jól összeválogatott példákkal ragyogó szintaktikai szabályokat lehet alkotni, de mindez a szemantika figyelembevétele nélkül nem megy. Hogy itt még visszakanyarodjak Bolingerhez: nekem elküldte a *First Person, Not Singular* című munkáját, amelynek végén arról van szó, hogy a szintaxis önmagában egy bűvészműtávhöz hasonló (1991). Viszont azzal, hogy a szemantika a felszínre került, a kerék mindig fordul – képletesen kifejezve. Most fent vagyunk, nézzünk körül – mondta a szemantikus.

Andor:

A következőkben az igeosztályokról szeretnék kérdezni, mely témával Te bőségesen foglalkoztál. Azt szeretném tudni, szerinted hány van, milyen tényezők alapján kategorizáltak. S ezzel kapcsolatban egy-két kutató nevét fel is hoznám: Vendler, Dowty, Foley és Van Valin. Ők egymáshoz igen hasonló osztályozást készítettek. Itt az állapotok, az aktivitás, a teljesítmény, az eredmény képezik a hagyományos vendleri kategóriákat, amelyeket azután átvett Dowty (1991), majd Van Valin (1997) is. Nekem az a gondom ezekkel, hogy osztályozásuk elég durva szintűnek tűnik. Például az aktivitásokat feltétlenül tovább kellene specifikálni. Jobban lehetne élni a szelekciós jegyekkel is az osztályozásban. A vendleri (1957/1967) és a tőle mások által átvett osztályozásban nem látok például olyasmit, ami az ágensség egyik fő ismertető jegye volt, a 'kezdemenyezés' kategóriáját. Vagy, hogy a 'teljesítmény' és az 'eredmény' között hol van a választvonal. Tehát az a gondom, hogy nem kellőképpen finom szintűek a kibontások.

Korponay:

Én Dowtyval értek egyet, aki azért megkísérli szisztematikusan leírni, kibontani ezeket. A másik pedig – ki fogsz nevetni –, nekem van egy bibliám, illetve volt, mégpedig a Hornby-szótár. Ott mindez össze van gyűjtve, az ún. mondat szerkezetek tételezett kimutatásával. Nos, ha a szemantikát ebbe beleépíted, akkor ott a megoldás.

Andor:

Igen. Valamennyire ilyen szemléletű munkát végzett Beth Levin, amikor az igei alternációs szerkezeteket vizsgálta, s 1993-ban kiadta szótárszerűen szerkesztett könyvét *English Verb Classes and Alternations* címmel.

Korponay:

Az pedig az angol nyelv leírásának egyik legfontosabb kézikönyve volt. Kár, hogy ilyen formában nem dolgoztak tovább ezen a témán, hogy még jobban kiaknázzák, felszínre hozzák a szemantikai alapokon nyugvó szintaktikai szerkezetváltásokat. Persze mindez aprólékos elemző munkát, hangyaszorgalmat követel meg a kutatótól. S ez az elméletcsinálókra sokszor nem jellemző.

Andor:

Igen. Emlékszem arra, hogy amikor fiatal nyelvészekként különféle kurrens, néha bizony tisztavirág életű elméleti modellekért lelkesedtünk, Te sokszor lehiggasztottál bennünket azzal, hogy figyelmeztettél: egyre mindig vigyázzunk, nehogy kimaradjon a vizsgálatból maga a nyelv!

Korponay:

Ez így is van, fontos arany szabályát képezi kutatásainknak.

Andor:

Az interjú vége felé haladva hadd kérdezzem meg, milyen kutatási tervei, elképzelései vannak szeretett Mentorunknak, a 80 éves Korponay Bélának?

Korponay:

Az argumentum struktúra leírásával foglalkozom. Nem elméleti fejtegetésekbe bocsátkozva, hanem konkrét leírást nyújtva. Elsősorban az angol nyelvre vonatkozóan. Ennek kutatása aktív szórakozást nyújt számomra.

Andor:

Kedves Béla Bátyám! Tudom, hogy az átbeszélhető témák sora a felvetetteknél még jóval hosszabb. Én itt az interjúban most leginkább az esetgrammatikus professzort, a magyarországi esetgrammatikai kutatások megalapozóját faggattam. További terveidhez, munkádhoz az általunk jól ismert, szokásos ambíciód folyamatosságát kívánom, s hozzá kitűnő egészséget.

HIVATKOZÁSOK

- [1] Bolinger, D. (1965). The atomization of meaning. *Language* 41, pp. 555–575.
- [2] Bolinger, D. (1991). First person, not singular. Koerner, K. ed. *First person Singular II.: Autobiographies by North American scholars in the language sciences*. Amsterdam: Benjamins, pp. 19–46.
- [3] Dezső, L. & Nemser, W. eds. (1980). *Studies in English and Hungarian contrastive linguistics*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- [4] Dirven, R. (2003). In search of conceptual structure: Five milestones in the work of Günter Radden. Cuykens, H., Berg, T., Dirven, R. & Panther, K-U. *Motivation in Language: Studies in honor of Günter Radden*. Amsterdam: Benjamins, XIII–XXVI.
- [5] Dixon, R.M.W. (1994). *Ergativity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- [6] Dowty, D. (1991). Thematic proto-roles and argument selection. *Language* 67, pp. 547–619.
- [7] Fillmore, C. J. (1968). The case for case. Bach, E. and Harms, R. T. eds. *Universals in linguistic theory*. New York: Holt, pp. 1–88.

-
- [8] Grimshaw, J. (1990). *Argument structure*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- [9] Halliday, M. A. K. (1967–68). Notes on transitivity and theme. *Journal of Linguistics* 3, pp. 37–81, pp. 199–244; 4, pp. 179–215.
- [10] Jackendoff, R. (1972). *Semantic interpretation in generative grammar*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- [11] Korponay, B. (1976). *Readings in semantics and case grammar (for students of English)*. Debrecen: KLTE és Budapest: Tankönyvkiadó.
- [12] Korponay, B. (1979). Megjegyzések Zsilka János két újabb könyvéről. *MTA Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* 31, pp. 215–222.
- [13] Korponay, B. (1988). *A semantico-syntax of the English language*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- [14] Korponay, B. (2001). *A Hungarian – English case grammar*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- [15] Korponay, B. (2007). *Argument structure*. Kézirat.
- [16] Levin, B. (1993). *English verb classes and alternations*. Chicago: The University of Chicago Press.
- [17] Lyons, J. (1968). *Introduction to theoretical linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- [18] Radden, G. (1978). Can ‘area’ be taken out of the waste-basket? Abraham, W. ed. *Valence, semantic case and grammatical relations*. Amsterdam: Benjamins, pp. 327–338.
- [19] Radden, G., Dirven, R. (1989a). Semantic roles. Dirven, R. ed. *A User’s Grammar of English: Word, sentence, text, interaction*. Bern: Peter Lang, pp. 421–472.
- [20] Radden, G. & Dirven, R. (1989b). Figurative use of prepositions. Dirven, R. ed. *A User’s Grammar of English: Word, sentence, text, interaction*. Bern: Peter Lang, pp. 551–576.
- [21] Radden, G. (2007). *Cognitive English Grammar*. Amsterdam: Benjamins.
- [22] Schlesinger, I. M. (1995). *Cognitive space and linguistic case*. Cambridge: Cambridge University Press.
- [23] Van Valin, R. & LaPolla, R. J. (1997). *Syntax: Structure, meaning and function*. Cambridge: Cambridge University Press.
- [24] Vendler, Z. (1957/1967). *Linguistics in philosophy*. Ithaca: Cornell University Press.